

Evenimentul zilei, 1 iulie 2010

“E foarte greu ca românii să înțeleagă. Ați câștigat în comunism doar ce au pierdut alții”

Una dintre cele mai importante voci din lume în studierea conflictelor intestinale ale Războiului Rece, sfârșite în 1989 inclusiv cu prăbușirea neașteptată a regimului Ceaușescu, vorbește pentru EVZ despre o Românie pe care refuzăm să ne-o amintim: cea în care românii au fost călăi pentru români.

24 iunie 2010. Atmosferă crepusculară în holul unui hotel bucureștean. Lumea bea ceai. Lingurițele se lovesc cu zgomote studiate de marginile ceștilor. Mark Kramer e îmbrăcat într-o ținută lejeră și solicită fără milă tastatura unui laptop.

În câteva ore va părăsi Bucureștiul, cu destinația Boston. Minus șapte ore. Plus câteva decenii de civilizație. Profesorul de la Harvard cu un CV remarcabil și o reputație imbatabilă în studierea regimurilor comuniste din Europa închide laptopul.

Ne mutăm într-un colț mai liniștit. Încerc să găsesc niște baterii de rezervă pentru reportofon. În geanta unui jurnalist, lucrurile nu sunt niciodată la locul lor. E inutil, oricum până la sfârșitul discuției voi fi ajuns deja la metodele de bază. Hârtie și pix. Mark Kramer zâmbește.

Conversație relaxată despre sport, pasiunea pentru baseball, interesul americanilor pentru fotbal, Nadia Comăneci și sporturile olimpice ca principal agent de promovare al României în străinătate. Îmi dau seama că vin dintr-o lume crispată și încerc să-mi fac mai lejer nodul de la cravată. Treizeci de centimetri mai jos, așezată cuminte pe masă, o foaie cu aproape douăzeci de întrebări a devenit deja inutilă.

De câți oameni este nevoie pentru a executa 2000 de persoane zilnic

EVZ: Sunteți în București la invitația Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, din al cărui consiliu științific faceți parte. Ați susținut aici o conferință despre felul în care ar trebui să ne asumăm trecutul totalitar. Nu credeți totuși că ar fi util să cunoaștem acest trecut, înainte de a ne propune să-l asumăm? În România, știm cine sunt victimele comunismului, dar în afară de “Securitate” și de “Nicolae Ceaușescu” nu avem imaginea represiunii. Nu știm cine au fost agenții Securității, nu știm cine au fost informatorii...

Mark Kramer: Asta e o problemă în toate țările din fostul bloc sovietic. Regimurile represive nu devin represive doar prin efortul unui singur om sau al unui grup restrâns de oameni. Astfel de sisteme au nevoie de un întreg aparat

de securitate și de oameni care să-l întrețină. Chestiunea a fost investigată și de istoricii Holocaustului, care s-au întrebat la un moment dat: cine mergea dintr-un loc în altul pentru a împușca evrei?

Întrebare rămasă, de altfel, fără răspunsuri edificatoare, pentru că și investigațiile legate de crimele naziste sunt de dată recentă. Vreo două decenii, după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, nimeni n-a zis nimic. Subiectul n-a existat.

Așa e. Christopher Browning, de exemplu, a lansat o carte extrem de influentă în domeniu, la începutul anilor '90, deci la 50 de ani după evenimente. Studiul lui a atins însă doar suprafața problemei. Vorbim de un subiect rămas, în cea mai mare parte, neexplorat. Și asta se întâmplă în cazul crimelor naziste, acolo unde arhivele sunt, în mare parte, deschise.

Browning a analizat cazul unui detașament armat din Polonia și s-a întrebat ce s-ar fi întâmplat dacă ofițerii însărcinați să ucidă evrei ar fi refuzat ordinul. Și a aflat că nu li se întâmpla practic nimic. Existau modalități prin care puteau fi forțați, dar dacă ei refuzau vehement sau găseau diferite pretexte, atunci nu păteau nimic.

Cu alte cuvinte ar fi putut să se sustragă sau pur și simplu să refuze ordinele criminale.

Ar fi primit o mică pedeapsa probabil, dar în niciun caz nu s-ar fi atentat la integritatea lor fizică. În general, exista un potențial ca aceste ordine să fie refuzate. Dar aproape niciun membru al unității respective n-a făcut asta. Toți își îndeplineau sarcinile.

Am putea spune că lucrurile stau la fel și în regimurile comuniste?

Absolut. Gândiți-vă la Uniunea Sovietică sub Stalin, probabil că au fost milioane de „călăi” implicați. Numai dacă luăm cele 14 luni dintre august 1937 și noiembrie 1938, când 800.000 de oameni au fost împușcați - de câte persoane a fost nevoie pentru a executa ordinele criminale?

Avem 2000 de oameni împușcați pe zi! Și nu știm aproape nimic despre cei implicați pentru că arhivele nu sunt accesibile. În alte țări foste comuniste, situația e similară, mai ales acolo unde represiunea a fost la cote înalte - Ungaria, Bulgaria, România. Nu știm nimic despre agenții represiunii, dacă au avut oportunitatea să refuze ordinele, ce ar fi pățit dacă o făceau etc.

Cred că asta e o problemă nerezolvată în România. Ni l-am asumat, mai mult sau mai puțin, pe Nicolae Ceaușescu, dictatorul responsabil pentru construirea piramidei represive. Dar uităm că a avut un întreg aparat în

spate, oameni care îi executau ordinele, români care torturau și ucideau alți români.

E o mare problemă, pentru că e foarte ușor să arunci toată vina pe un singur om, în cazul de față Nicolae Ceaușescu. Modelul e cunoscut în spațiul comunist: așa a făcut Hrușciov cu Stalin, blamându-l pentru toate relele.

La fel cum Ion Iliescu a aruncat anatema asupra lui Nicolae Ceaușescu.

Exact. Ceaușescu și Stalin merită dispreț nelimitat, nu încerc să spun că nu trebuiau acuzați, dar sunt mulți alții vinovați. Oameni care au participat la represiune în mod activ și conștient. Iar din acest punct de vedere, foarte puține s-au făcut în România. Chiar și accesul la dosarele Securității e viciat, chiar dacă există o comisie specială însărcinată să gestioneze filele.

Ați încercat să intrați în arhivele Securității?

Am avut o tentativă acum doi ani, dar mi s-a spus „poate în viitor” (*râde*). Deci n-am avut acces decât la lucrurile publicate pe site-ul instituției sau la cele apărute în ziare. Mi s-ar părea extrem de util ca un grup din interiorul CNSAS să studieze sistematic cine a participat la represiune, ce fel de background au persoanele respective, de unde vin.

Să organizeze o bază de date, nici măcar n-ar fi nevoie de numele persoanelor implicate. Dar am avea o imagine de ansamblu despre oamenii Securității. Nimeni nu prea știe cum arată profilul acesta. Iar lucrurile stau exact la fel și în Bulgaria, unde studiile privind componenta umană a Securității sunt extrem de puține și neconcludente.

Problema e că nu poți scrie studii fără a avea acces la sursele primare. Ar trebui, mai întâi, să se obțină deschiderea totală a arhivelor.

Sunt în favoarea unei astfel de decizii. Nu-ți poți asuma trecutul recent fără desecretizarea arhivelor.

Contraargumentul ar fi: foarte bine, le desecretizăm, dar nu vom face decât să deschidem cutia Pandorei.

E un argument utilizat des. Aș spune, chiar, unul valid. Dar răspund că, indiferent de decizia pe care o iei - deschizi sau nu arhivele -, vei avea beneficii și pierderi. Nu deschizi arhivele? Atunci te vei lovi constant de suspiciunea oamenilor și de “scurgerea” interesată a informațiilor, de obicei servind unor scopuri politice. Alții vor încerca să folosească aceste arhive ca pe niște arme, iar asta s-a întâmplat în Polonia, în câteva ocazii.

Cu alte cuvinte, secretizarea dosarelor aduce cu sine costuri severe. Există, desigur, un potențial ca la deschiderea arhivelor oamenii să acționeze impulsiv, să se gândească la răzbunare. Un astfel de argument a fost invocat în Germania la începutul anilor '90, la deschiderea arhivelor STASI. Dar istoria ne dă motive de optimism. Cazul Germaniei ne arată că oamenii au reacționat cu mult calm, într-o societate în care 20% din cetățeni aveau un trecut de informator.

Sigur, au fost divorțuri, s-au pierdut prietenii, dar atmosfera generală a fost calmă. Și cred că la fel s-ar întâmpla în cazul României, o țară devastată de despotismul regimului Ceaușescu. Dacă oamenii au reacționat sobru în Germania, de ce n-ar face la fel și aici? Veți spune că Germania de Vest a mediat enorm procesul, dar și România e în prezent membru al UE și al NATO. Există motive suficiente pentru a crede că deschiderea arhivelor nu va sfârși în violențe.

Vă mai dau atunci un contraargument: nu e cazul să investigăm trecutul recent, pentru că toți am fost victime. Cum răspundeți?

Cred că e un argument înșelător și distructiv.

E argumentul lui Ion Iliescu și al acoliților săi.

Nu doar al lor. A fost folosit în Rusia, în Polonia, unde credința că toți au fost victime a deturnat procesul asumării trecutului. Asta se întâmplă și în România, unde CNSAS trebuie să elucideze și condițiile în care dosarele Securității au fost deja manipulate în ultimii douăzeci de ani. Pe de altă parte, gândiți-vă că aceste arhive erau structurate, foarte bine aranjate, așa că poți să-ți dai seama dacă anumite părți au fost eliminate. Nu e un lucru ușor de făcut, dar se poate verifica.

Mark Kramer

- *Director - Cold War Studies Program, Harvard University Senior Fellow - Davis Center for Russian and Eurasian Studies, Harvard University*
- *A predat la Harvard, Yale și Brown. În calitate de cercetător a studiat, în mod nemijlocit, arhivele perioadei comuniste în Rusia, Germania, Polonia, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Lituania, Letonia, Estonia și România, precum și arhive din țările vestice.*
- *A publicat: "Soldier and State in Poland: Civil-Military Relations and Institutional Change After Communism", "The Collapse of the Soviet Union", "Crisis in the Communist World: The Soviet Union, the Warsaw Pact and Upheavals in Poland and Hungary"*

- *Pe baza noilor evidențe descoperite în arhivele studiate, Mark Kramer pregătește o sinteză de proporții a istoriei nevăzute din spatele Cortinei de Fier - "From Dominance to Hegemony to Collapse: Soviet Policy in East-Central Europe, 1945-1991"*
- *A tradus și editat în limba engleză "The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression".*

FICȚIUNEA

„În România, oamenii se portretizează fals, susținând că au fost mereu democrați.”

EVZ: Cazul României e interesant, și cu atât mai dificil, pentru că nu conține doar acțiunile represive ale Securității, ci și iresponsabilitatea victimelor. Vă dau un singur exemplu: pe 21 decembrie 1989, la doar câteva ore de la fuga lui Ceaușescu, în România nu mai existau comuniști. Patru milioane de membri PCR s-au evaporat în două ore!

Mark Kramer: Să știți că s-a întâmplat și în alte părți. Oamenii au susținut că, de fapt, fuseseră democrați, nu comuniști. Un caz interesant a fost în Germania, unde foarte mulți au pretins că niciodată n-au susținut regimul socialist.

O repetare a situației din anii '50, când, de asemenea, foarte mulți s-au declarat neloiali regimului nazist.

Exact. Ceea ce trebuie să faci în astfel de situații este să deschizi arhivele și să o iei caz cu caz. Să vezi cine a încercat să reziste și cine a executat ordinele. O să vă dau un exemplu din Uniunea Sovietică, un caz de tranziție diferit de cel al României pentru că acolo schimbarea decisivă nu s-a produs într-o săptămână, ci în patru ani, începând în 1987 și terminându-se în 1991. Ei bine, o serie întregă de oameni loiali regimului comunist au încercat, dintr-o dată, să-și construiască o imagine de democrați.

Unele cazuri sunt autentice, precum Aleksandr Iakovlev, care a fost sincer în susținerea acordată democratizării. Iakovlev a fost numărul doi în departamentul de propagandă al Uniunii Sovietice și a fost trimis în 1968 în Cehoslovacia pentru a ranforșa puterea comunistă. Și a făcut-o fără mustrări de conștiință. În cântărirea rolului său, trebuie să te gândești și la episodul 1968, dar și la ceea ce a făcut când i s-a oferit oportunitatea de a milita pentru democrație. Ar fi putut sta pe margine, dar a ales să promoveze activ deschiderea.

Pe de altă parte, există un Gheorghi Arbatov, șeful ISKRAN (*n.r. Institutul pentru studii americane și canadiene*), una dintre piesele importante ale

propagandei sovietice. El a continuat să joace acest rol chiar și în anii '90. După căderea URSS a încercat să se portretizeze ca un dizident, ceea ce mi se pare dezgustător, pentru că n-a fost niciodată așa ceva. Nu susțin că toți ar fi trebuit să fie Saharov.

În România, de exemplu, sunt foarte puțini disidenți, și mai puțini sunt autentici. Deci nu e bine să jonglăm cu standarde prea înalte. Dar mă aștept ca aceia care nu au fost disidenți să rămână așa, să nu pretindă că au fost. În România sunteți încă la stadiul în care oamenii se portretizează fals, precum Iliescu, construindu-și o atitudine pe care n-au avut-o niciodată.

Am putea spune că acești disidenți închipuiți au fost comuniști soft? Măcar pentru a-i diferenția de nucleul dur.

Când le-a convenit să fie comuniști hard, au fost. Când oamenilor din jurul lui Iliescu le-a servit să fie loiali lui Ceaușescu, au fost extrem de dispuși să o facă. Mi se pare deranjant și imoral să-i văd acum susținând că au fost mereu de partea schimbării democratice. Nu e vorba de faptul că și-au dat seama, la un moment dat, că regimul Ceaușescu devenise atât de despotic încât o schimbare era necesară. Asta au făcut, desigur. Dar să susțină acum că în acest fel și-au demonstrat spiritul democratic, mi se pare de domeniul ficțiunii.

Pe de altă parte, sunt milioane de oameni care nici măcar nu-și pun problema în termenii descriși mai sus. Raymond Aron obișnuia să ofere un exemplu extraordinar: un cetățean sovietic, ajuns dintr-o zonă rurală într-un mare centru industrial, beneficiind de educație și de o locuință, va percepe această evoluție socială în termeni pozitivi. Spuneți-mi, cum îi cerem aceluiași cetățean, patruzeci de ani mai târziu, să condamne comunismul și să-și gândească trecutul în termeni negativi? Nu va spune el „comunismul a făcut o treabă foarte bună“?

Cred că această problemă apare, într-un fel sau altul, în toate țările fostului blocului sovietic, mai puțin în Cehoslovacia probabil. Pentru că acolo, în momentul în care comuniștii s-au instalat la putere, țara era deja industrializată. Pe de altă parte, în Cehoslovacia, regimul totalitar a fost adus la putere cu largul concurs al populației.

În România sau Bulgaria, situația a fost cu totul alta: țări preponderent agrare, puternic industrializate de comuniști. Procesul a fost extrem de dur pentru unii, dar a creat și foarte multe oportunități pentru masele largi. De aici și mobilitatea socială.

Și atunci cum vă așteptați ca aceste mase să condamne comunismul?

Dar nu trebuie să-și asume trecutul în termeni personali. E vorba de universul represiv în care trăiau. Și ar trebui să se gândească cum le-au fost oferite

oportunitățile. De exemplu, foarte mulți evrei români au fost uciși în perioada Holocaustului, ceea ce înseamnă că proprietățile lor, rămase în urmă, au devenit mijlocul prin care comuniștii au încercat să câștige suportul populației.

A fost un astfel de scenariu în Polonia, dar și în România. Partidele comuniste din aceste țări aveau un suport extrem de restrâns înainte de război, dar după instalarea lor la putere prin acțiunea trupelor sovietice au putut să câștige categorii întregi de cetățeni, oferind oportunități și mobilitate socială. Toate acestea prin redistribuirea proprietăților luate de la alții.

Să nu scoatem din ecuație nici potențialul carismatic al unor lideri comuniști, să nu pară întreaga istorie totalitară una de tipul „ce-mi dai ca să te susțin”.

Din punctul acesta de vedere, cred că în România circulă o imaginea prea caricaturizată a lui Ceaușescu. Oamenii uită că în anii de început ai conducerii sale, până în 1970, culminând cu 1968, exista un grad considerabil de suport popular. Când a susținut celebrul discurs după invadarea Cehoslovaciei nu a făcut-o în fața unei mulțimi asamblate de Securitate. Oamenii au venit atunci de bunăvoie, era un sentiment autentic de unitate națională.

Paul Goma, care trecuse deja prin purgatoriul dedicat disidenților regimului, a intrat, după episodul invocat, în Partidul Comunist.

E un exemplu foarte bun pentru modul în care românii și-au imaginat, fie și pentru o clipă, că regimul comunist e pozitiv. Unii oameni au beneficiat de pe urma lui, alții continuă să creadă că au beneficiat și e foarte greu să-i faci să creadă acum, după câteva decenii, că o serie de abuzuri teribile s-au petrecut în totalitarism. E foarte greu să înțeleagă că ceea ce au câștigat ei a venit ca urmare a faptului că alții pierduseră totul.

„Pentru asta nu suntem noi de vină”, v-ar spune românii. Comunismul a venit pe tancurile sovietice, iar noi am fost forțați să îndurăm un regim străin vreme de patru decenii.

E un adevăr istoric și e documentat de memorii. Pentru că, imediat după vara lui 1944, toate acțiunile sovietice indicau faptul că Stalin pregătește instalarea unor regimuri comuniste. Iar aliații americani și britanici au închis ochii, pentru că voiau să păstreze intactă alianța cu Uniunea Sovietică. Această realitate nu scoate însă din calcul faptul că, mai târziu, românii au ucis români pentru a menține regimul.

Mă obligați să scot artileria grea a miturilor: românii au fost uciși de evrei, singurii responsabili pentru instalarea la putere a comuniștilor. Ana Pauker și grupul de la Moscova sunt doar două exemple.

Evreii sunt în permanență un țap ispășitor, vinovatul de serviciu. E un argument fals cu o jumătate de adevăr: forțele sovietice au instalat comunismul în România, dar de la mijlocul anilor '50 românii sunt responsabili pentru ce s-a întâmplat la voi în țară. Arhivele indică foarte clar că ruptura dintre România și URSS a fost una reală.

Știu că mai circulă teza că, de fapt, totul a fost de fațadă, dar nu e așa. În 1968, Moscova lua în calcul, extrem de serios, faptul că România va părăsi Pactul de la Varșovia. Sigur, exista o anumită dimensiune teatrală în desfășurarea evenimentelor, pentru că Nicolae Ceaușescu n-a intenționat niciodată să recurgă la un asemenea gest, dar ruptura a fost una cât se poate de reală.

Una cu un imens beneficiu de imagine în anii '60 și cu efecte catastrofale în anii '80, așa spune. Poate că o relație mai bună cu Gorbaciov l-ar fi determinat pe Ceaușescu să permită reforma sistemului.

Cred că istoria îl va judeca pe Nicolae Ceaușescu extrem de dur pentru ceea ce a făcut în țara voastră.

Să sperăm că nu doar pe el...

(râde) Nu doar pe el. Ceaușescu are o mare parte din vină, dar sper ca oamenii să-și dea seama că dictatorul era doar un singur om și că nu poți avea un sistem atât de represiv fără sprijinul altor sute de mii de oameni.

DICTATORUL. Patru decenii de comunism, ultimul proces stalinist din Europa și doar doi vinovați în rechizitoriul represiunii totalitare: Nicolae și Elena Ceaușescu.

Mâine, puteți citi ultima parte a interviului acordat pentru EVZ de Mark Kramer - despre nostalgia românilor pentru comunism, despre „intelectualii lui Bănescu” și despre magnitudinea implicării sovietice în evenimentele care au dus la prăbușirea lui Nicolae Ceaușescu în 1989.

Vlad Stoicescu

<http://www.evz.ro/detalii/stiri/e-foarte-greu-ca-romanii-sa-inteleaga-ati-castigat-in-comunism-doar-ce-au-pierdut-alti.html>

Evenimentul zilei, 2 iulie 2010

Marea contribuție a spionilor sovietici la Revoluția română: „N-au făcut absolut nimic!”

De ce unda de șoc care a traversat Europa în 1989, soldându-se cu un seism de proporții la București, nu are epicentrul la Moscova? Istoricul Mark Kramer de la Harvard explică, în ultima parte a interviului acordat pentru EVZ.

„Orice istorie merită un necrolog onest”. Îl privesc ușor încurcat pe Mark Kramer. Telepatia funcționează. „Am văzut arhivele. Așa ceva contrazice toate evidențele”.

Poate că e timpul pentru o pauză. Să-i explic profesorului de la Harvard că în România trecutul e mai greu de anticipat decât viitorul? Că probele scrise n-au nicio șansă în fața valului de teorii ale conspirației?

Mark Kramer se lasă puțin pe spate, peste marginile plușate ale scaunului, și-și rostogolește vocal stupoarea: „Creditând astfel de teorii, nu faceți decât să vă întoarceți în anii '60, la fantasmеle lui Ceaușescu”. E rândul meu să zâmbesc. Poate că, de fapt, n-am plecat niciodată de acolo. Așa arată victoria finală a dictatorului. Toate spaimеle sale au fost preluate după douăzeci de ani și transformate în explicații pentru desfășurarea evenimentelor din decembrie 1989.

Umbrele s-au așezat în diagonale ciudate peste colțurile încăperii. E seară, sfârșit de iunie în București, iar vocea unuia dintre cei mai importanți cercetători ai fenomenului totalitar are o siguranță profetică: „Va mai dura până românii vor reuși să-și asume trecutul recent”.

În prima parte a interviului acordat pentru EVZ de Mark Kramer, profesorul de la Harvard a vorbit despre o Românie pe care refuzăm să ne-o amintim: cea în care românii au fost călăi pentru români. „Ceea ce ați câștigat în comunism a venit ca urmare a faptului că alții pierduseră totul”, susținea ieri, în „Evenimentul zilei”, una dintre cele mai importante voci din lume în studierea conflictelor intestinale ale Războiului Rece.

EVZ: Credeți că regimul Ceaușescu ar fi fost posibil fără suportul ideologiei comuniste? Pentru că opinia generală din România s-ar traduce astfel: sistemul a fost bun, dar cei de la putere l-au compromis.

Mark Kramer: Unul dintre motivele pentru care m-am ocupat de publicarea ediției de limbă engleză a „Cărții negre a comunismului” a fost și acesta - sunt în total dezacord cu un astfel de argument. Văd ororile comunismului ca pe ceva ce nu trebuie să uităm. În parte din cauza ideologiei, dar mai ales pentru

că tipul de sistem creat, în care oamenii iau parte activ la propria subjugare, arată clar unde duce comunismul.

Și asta e tulburător: să vezi cum oamenii, prin comportamentul lor cotidian, sprijină sistemul. Mulți își imaginează astăzi în România că s-au opus. De fapt, au sprijinit activ regimul, oferind informații agenților Securității sau doar furnizând servicii banale puterii. Oamenilor le este dificil să-și asume aceste lucruri și nu e vorba doar de cei care au beneficiat în mod direct, contribuind la represiune. Uitați-vă și la cazul Germaniei după al Doilea Război Mondial, acolo unde le-au trebuit douăzeci de ani pentru a începe să discute despre ororile nazismului.

Și încă vreo douăzeci pentru a fi dispuși să asculte victimele.

Exact. Pentru că le era extrem de dificil să afle ce au făcut părinții lor. Iar opinia generală îl transformase pe Hitler în singurul vinovat, uitându-se faptul că acesta fusese o figură foarte populară printre germani înainte de război. Probabil că liderul nazist a fost cel mai popular politician al nemților din secolul XX. E greu să-ți asumi așa ceva.

Și Ceaușescu a fost, la un moment dat, un lider foarte popular...
Așa e, până la începutul anilor '80 mulți români au crezut în el.

Nu e o problemă faptul că mulți români cred în el și astăzi?

Nostalgia e destul de periculoasă. Să știți însă că România nu e un caz singular din acest punct de vedere. În Rusia există o puternică nostalgie pentru Stalin.

Lucrurile sunt însă diferite acolo, pentru că rușii regretă statutul de super-putere al Uniunii Sovietice. Iar Stalin e liderul asociat cu victoria în Marele Război.

Vă dau un alt exemplu atunci. În Ungaria, nostalgia pentru regimul Kadar e și mai mare decât nostalgia românilor pentru Ceaușescu. Sunt o mulțime de cărți despre Kadar și foarte puține au un conținut academic real. Majoritatea conțin exagerări care contrazic evidențele din arhive. De aceea spun că România nu e un caz singular. Se poate și mai rău. Măcar Ceaușescu nu e îngropat într-un mormânt fastuos, cum e, de exemplu, Franjo Tudjman în Zagreb.

Și totuși, ceva e în neregulă cu memoria noastră, dacă mareșalul Ion Antonescu e un erou.

Sunt de acord. Să știți că această atitudine e caracteristică în cazul liderilor fasciști. Comunismul e mai ușor de explicat, pentru că arunci toată vina pe ocupantul sovietic. Dar perioada 1941-1945 e foarte dificil de asumat pentru

est-europeni în general. Uitați-vă la țările baltice, acolo unde crimele comise împotriva evreilor au rămas, în mare parte, nestudiate. Oamenii nu vor să-și asume faptul că așa-numitele echipe ale morții nu erau formate din germani.

În România, atât perioada fascistă, cât și cea comunistă suferă din cauza amneziei. De aceea cred că efortul Comisiei Tismăneanu a fost foarte important, pentru că s-a încercat conturarea unei imagini apropiate de realitatea regimului. Când am văzut atacurile polemice îndreptate împotriva Comisiei și împotriva lui Tismăneanu personal mi-am dat seama că va mai dura până românii vor reuși să-și asume trecutul recent.

Să știți că aceste atacuri n-au vizat doar condamnarea, în sine, a comunismului. Au existat acuzații că, de fapt, intelectualii anticomuniști joacă partitura politică a lui Traian Băsescu.

Înțeleg acest argument și aș prefera, la rândul meu, ca instituțiile care cercetează trecutul comunist să fie, precum în Germania, complet neafiliate politic. Pe de altă parte, avem cazul Cehiei, unde un institut asemănător celui de la București este acuzat constant că reprezintă interesele unui anumit partid. În general se întâmplă astfel de lucruri acolo unde cercetarea trecutului se instituționalizează ca urmare a opțiunii unei părți a spectrului politic.

În Germania nu s-a întâmplat așa. Organismul care se îngrijește de arhivele STASI nu ar fi apărut dacă inițiativa ar fi fost lăsată în mâinile guvernului lui Helmut Kohl. Poate că o cale de mijloc și un exemplu pentru România ar fi institutul similar din Polonia, creat prin lege în 1999 și aproape niciodată acuzat că ar face jocuri politice. Singurele probleme de acest fel au apărut în perioada președinției lui Kaczynski, când s-a încercat deturnarea obiectivelor institutului.

Sugerați că testul suprem în existența actualului Institut de Investigare a Crimelor Comunismului de la București ar fi supraviețuirea post-Băsescu?

Exact. Dacă s-ar întoarce la putere cei care au condus până în 2004, asociați cu foștii comuniști, iar institutul va continua să existe și să-și facă treaba, asta ar indica deplina sa profesionalizare. Cred că există potențial pentru asta și am multă încredere în Vladimir Tismăneanu, un politolog foarte bun și o persoană suficient de abilă politic pentru a manevra lucrurile în direcția corectă.

Cred că institutul de la București stă mult mai bine decât cel din Cehia, unde presiunea politică a devenit atât de mare încât a devenit îndoielnică supraviețuirea. Sunt convins că Tismăneanu va reuși să evite politizarea institutului și să-l pună în slujba „deschiderii” trecutului. Pentru că doar astfel oamenii vor avea șansa de a înțelege și asuma istoria recentă.

Mark Kramer

- *Director - Cold War Studies Program, Harvard University Senior Fellow - Davis Center for Russian and Eurasian Studies, Harvard University*
- *A predat la Harvard, Yale și Brown. În calitate de cercetător a studiat, în mod nemijlocit, arhivele perioadei comuniste în Rusia, Germania, Polonia, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Lituania, Letonia, Estonia și România, precum și arhive din țările vestice.*
- *A publicat: "Soldier and State in Poland: Civil-Military Relations and Institutional Change After Communism", "The Collapse of the Soviet Union", "Crisis in the Communist World: The Soviet Union, the Warsaw Pact and Upheavals in Poland and Hungary"*
- *Pe baza noilor evidențe descoperite în arhivele studiate, Mark Kramer pregătește o sinteză de proporții a istoriei nevăzute din spatele Cortinei de Fier - "From Dominance to Hegemony to Collapse: Soviet Policy in East-Central Europe, 1945-1991"*
- *A tradus și editat în limba engleză "The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression"*

CE SPUN ARHIVELE

„Nu vă întoarceți la fantasmеle lui Ceaușescu”

EVZ: Ce părere aveți despre obiectificarea memoriei? Pentru că nu prea l-am înțeles, am început să vindem comunismul. Modifică asta felul în care vedem regimurile totalitare, transformând ideologia în ceva caricatural?

Mark Kramer: E o problemă, dar nu cred că e cea mai importantă. În niciun caz nu e un fenomen limitat. În America avem în februarie o sărbătoare, „Presidents day”. De obicei, în ziua respectivă dealerii de mașini organizează vânzări la prețuri reduse. Într-o astfel de împrejurare am văzut o reclamă într-un ziar care îi folosea pe Lenin și KGB-ul într-o manieră extrem de „ușuratică”.

Mi s-a părut deranjant, numai dacă te gândești la milioanele de oameni care au suferit... Iar lucrurile nu se limitează aici: în Moscova există un restaurant KGB, în Georgia numele lui Stalin vinde anumite produse, chiar un mare producător de răcoritoare a folosit la un moment dat imaginea lui Mao Zedong.

Să înțeleg că ați milita pentru eliminarea simbolurilor comuniste?

Vin dintr-o țară liberală, în care dreptul oamenilor de a spune prostii e la fel de important. Sincer, nu sunt de acord cu interzicerea simbolurilor. Și, poate vi se pare ciudat, dar nu sunt nici un suporter al eliminării simbolurilor naziste. Asta nu înseamnă că nu îi înțeleg pe nemți, de exemplu. Îmi explic perfect de ce au interzis svastica. Pe de altă parte, cred că oamenii ar trebui lăsați să spună prostii, oricât de mari. În cazul regimurilor totalitare, ele pot fi contrazise foarte ușor.

Permiteți-mi atunci să vă ofer o teorie despre revoluția din 1989 care circulă în România. Ea ar suna cam așa: evenimentele de acum douăzeci de ani s-au produs cu largul concurs al Uniunii Sovietice și al spionilor săi. O contraziceți sau nu?

Vedeți, poate că și acestea sunt reziduuri ale perioadei comuniste. Am un singur răspuns la acest argument: influența sovietică a fost marginală în desfășurarea Revoluției române! Materialul de arhivă indică foarte clar că Gorbaciov nu-l plăcea pe Ceaușescu. Îl considera un dinozaur, un obstacol în calea schimbării. Dar Gorbaciov ar fi dorit în România un comunism reformat, iar Moscova pur și simplu nu era în poziția de a face ceva.

Prezența KGB în România era minimă, Ceaușescu se ocupase de acest aspect. Relațiile sale cu Kremlinul erau dificile încă din 1968 și își luase toate măsurile pentru a nu cădea pradă unor scenarii organizate de ruși. În mod cert, asta ar fi zis astăzi și Nicolae Ceaușescu, că evenimentele din decembrie 1989 au fost orchestrate de Uniunea Sovietică. Creditând astfel de teorii, nu faceți decât să vă întoarceți în anii '60, la fantezmele lui Ceaușescu. O astfel de perspectivă contrazice toate evidențele.

Întâlnirea de la Malta dintre Gorbaciov și Bush din decembrie 1989 nu e o dovadă?

Discuțiile de acolo, pe care oricine le poate citi, nu indică absolut nimic. Știu teoriile apărute în 1990, că Washingtonul și Moscova pregătiseră împreună răsturnarea regimurilor comuniste. Arhivele nu susțin deloc această optică. James Baker și Valéry Giscard d'Estaing chiar i-au cerut lui Gorbaciov să trimită trupe în decembrie 1989, să stabilizeze situația.

Ceea ce Gorbaciov a refuzat să facă...

Și cred că aici stă marea lui contribuție la Revoluția română, în faptul că n-a făcut nimic. E și asta o artă! Iar în România, Moscovei îi era la îndemâna să nu facă nimic, pentru că oricum nu avea pârgurile necesare pentru a interveni.

Presupunând că le-ar fi avut, de ce ar fi plantat Moscova semințele propriei

distrugerii? Pentru că nimeni nu poate nega faptul că schimbările din 1989 au determinat ulterior și prăbușirea URSS.

Uneori, oamenii reușesc să miște lucrurile într-o direcție, după care totul se rostogolește dincolo de locul proiectat inițial. Gorbaciov nu și-a dorit prăbușirea comunismului est-european. Merită însă credit pentru faptul că nu a intervenit pentru stoparea schimbărilor. Ar fi putut să o facă, încă nu era târziu în primăvara lui 1989. Dar nu s-a implicat, nu a utilizat forța militară, deși arhivele indică faptul că i s-a cerut acest lucru. Pentru asta merită celebrat astăzi: n-a făcut absolut nimic.

Vlad Stoicescu

<http://www.evz.ro/detalii/stiri/marea-contributie-a-spionilor-sovietici-la-revolutia-romana-n-au-facut-absolut-nimic-89.html>